

СЛОБОДАН
СТАНИШИЋ

ЖИВОТ СРПСКИХ СРЕДЊОВЕКОВНИХ ВЛАДАРА

ДУШАН,
ПРИНЦ
СУНЦА

Роман о детињству
српског владара Душана Силног

 Izdavaštvo
vulkan

Београд, 2015.





ПРВИ ДЕО

ЗАТОЧЕНИЦИ
СИМОНИДИНОГ ДВОРЦА

1.

Ловци малих вукова

ДЕЧАК СЕ ИГРАО на обали. Кратким, широким мачем клесао је кулу од влажног песка. Над њим, огромни, сиви облаци освајали су небо. Изгледало је да иду у поход на високу шуму и округласто, пркосно шибље што ниче између стена. Вода, без таласа, постала је глатка, стакласта и непрозирна. Дан је притискала јесен, необично топла, да није жутих пега по лишћу, могло би се помислити да лето још траје.

Из дубине облака, полеглих на површину воде, помаљао се дуги чун. Посаду је чинило десет сумњивих момака, од којих су четворица нечујно веслала, а остали, наоружани до зуба, мргодни и ћутљиви, лутали су погледом по обали, као да нешто траже. Тамни чун клизио је низ мрку површину воде изгледајући нестварно и ружно, као да долази из пакла.

– То је он! – промумла брадати човек сивог лица кад спази дечака. Људескара до њега, обучена у одећу од грубог сукна, издужене вилице и водњикавог погледа, климну главом у знак да разуме наређење.

Потпуни мир, који се ширио над пределом, није пореметио ни поветарац што стиже изненада. Лишће се благо пови, а водом кренуше једва видљиви таласи. Тихо као да клизи низ ветар, чун пристаде уз обалу. Прво искочи онај водњикавог погледа, па мачјим кораком крену преко песка. Носио је исукан дуг, претећи мач. За тили час нађе се изнад дечака, подиже оружје, затим застаде да би окренуо своје водњикаве очи према брадатом. Овај направи покрет испруженим дланом преко грла, показујући шта треба учинити. Истог трена из шуме долете стрела и погоди водњикавог испод браде, на оно место које је његов разбојнички другар малочас означио. Нападач се стропошта без речи. При паду закачи део пешчане грађевине, што дечак мирно поправи не обраћајући пажњу на оно што се збило. Ситним комадима стене учвршћивао је зидове.

У том тренутку из шуме изађоше витез Јован Оливер и дворници* Вукоје Кремен, звани Чапра, и Угљеша Звечанин. Размакнути два до три корака један од другог, напредовали су полако, као да иду у шетњу. Оливер није био опремљен за борбу, наступао је без оклопа, гологлав, у опуштеној сребрнастој долами. Јасно се видело, само што је устао од трпезе, свиленом марамом брисао је уста, док

* Дворник – стара дворска титула, овде су били господарева лична гарда.

је у десници лежерно држао мач, рекло би се да га је случајно понео.

– Има нас три пута више – рече брадати. – Лако ћемо их савладати. Трећан нека преузме Душана. Немамо времена за губљење, зато навали!

Вођа разбојника само се у једноме није преварио. Борба је заиста била неравноправна. За искусне српске борце, пре свега славног витеза Оливера, ово није био озбиљан задатак. Двојицу што насрнуше у два замаха избаци из борбе. Вукоје и Угљеша, некад стотинари* у славној војсци краља Милутина, прошли кроз безброј великих борби, снажним замасима одбијали су налете мачева и буздована. Док је трајао звекет оружја, онај кога је брадоња назвао Трећаном искраде се иза леђа бораца и крену према дечаку витлајући мачем.

– Душане! – готово тихо, одсечно прозбори Оливер.

Дечак мирно подиже главу, потом одмахне кратким мачем и одбије ударац. Трећан изненађено коракне у страну и сруши део пешчане грађевине. Душану би жао што се његово дело квари без потребе.

– Што не пазиш! Види шта си урадио! – рече уздржавајући бес.

– Море, тек ћу урадити! – сикће Трећан замахујући оружјем поново, али не у сусрет мачу, већ удари по кули од песка.

* Стотинари – предводници веће групе војника.

Истог трена Душан се страшно нарогуши. То више није био онај мирни дечак што се игра на обали. Сад је налик старом ратнику који брани своју част.

– Хајде, удари! – рече и испружи мач.

После неколико измењених удараца, разбојник увиде да је слабији мачевалац од своје несуђене жртве. Да је стигао куд није наумио, схвати у следећем тренутку. Његово оружје одбијено је у страну, дечак је имао прилику, али, изгледа, није желео да га прободe.

– Хајде, удари – понови Душан, па га распали по образу мачем искренутим пљоштимице.

– Уради! – следило је исто по другом образу.

Трећан баци мач па се окрете у намери да побегне. Тада га стиже јак ударац по леђима, што га је страшно заболело. Он паде, па спасавајући живу главу, настави да граби лактовима и коленима ка чамцу, до кога, најзад, добауља и ускочи. За њим долете гломазни брадоња, који је, такође, бацио оружје и дотрчао што је брже могао.

– Веслај, гуштеру! – издере се на саборца који је, савијајући руку, трљао болно место на леђима. Остављајући остали део дружине разбацан на обали, удаљише се веслајући што су брже могли.

– Душане – рече Оливер помало строго. – Хиљаду пута сам ти рекао, кад кренеш на мач, онда сеци! Никад не ударај пљоштимице.

Са дечаковог лица нестала је ратоборност. Сада је опет био онај мирни, смеђокоси, крупнооки момчић од малопре.

– Хтео сам да га понизим. Срушио ми је куполу, зато је добио шамаре.

– Куполу? Значи, зидао си манастир?

– Да. Једног дана ћу га стварно подићи.

Преко оштрог лица витеза Оливера пређе осмех. Допало му се то што Душан планира. Затим се уозбиљи, па подигавши обрве, рече:

– Надам се да га неће овакви рушити.



2.

ТРОЈИЦА СРПСКИХ БОРАЦА вратише се у шуму као да долазе из уобичајене шетње. Оливер је, очигледно, био гладан, пошто је журио, а Вукоје и Угљеша, идући ногу пред ногу, упустише се у разговор.

– Виде ли ти, Угљеша, како млади господар постаде страшан у лицу?

– Видех, богами. Прави је војник. Ако хоћеш да ти поштено кажем... – устезао се Угљеша.

– Реци, шта?

– Не бих волео да и мене некад онако погледа.

– Вала ни ја – насмеја се Вукоје.

– Сад је дечак, али, боже здравља, још ћемо ми под његовом командом ратовати – додаде Угљеша.

Овај груби човек, прекаљени ратник, имао је бескрајно добру душу. Био је некад срећно ожењен, ако је срећа што његова Стојана беше више у Велбужду, код мајке, него са мужем у Звечану. Такав је позив ратника, стално си на неком походу. Једном налети некаква татарска хорда, похара

град Велбужд, опљачка и побије недужне. Од тада, Угљеша је удовац, остаде му једино кћи Видосава, од које се више не раздваја. Навикао на бригу, и сад се нечега досети, окрете се и рече Душану:

– Млади господару, могао би нам се придружити за трпезом. Пешчаник* казује да је одавно време.

Душан врати мач у корице и пође за њима. Преподне које је провео на свежем ваздуху и зидање манастира учинили су своје, осећао је велику глад.

На пропланку оивиченом зеленилом седео је Стефан, син Милутинов, несуђени престолонаследник. Витак, блед, упалих образа, мало погурен, достојанственог става и геста. Кроз тамну косу почела је да пробија понека седа, док му је кратка, као сечена брада, давала одлучан, мужеван изглед. Беше одевен у тамну краљевску доламу извезену златним нитима, са широким опасачем, обувен у лаке чизме тамноцрвене боје. И поред свиленог рупца, који је везан преко очију покривао део лица, видело се да је Стефан изузетно лепог лика. Седео је мирно и, као човек који је остао без вида, препуштао се звуцима.

– Нека Звижд поведе стражаре да покопају олош – нареди.

Из шуме се зачу кратка одсечна наредба:

– Сретене! Црепино! Вукадине!... Полази!

Затим три стражара предвођена Балшом Звиждом кренуше према обали.

* Пешчаник – пешчани сат.

– Видосава, кћери, дај кондир са водом да оперем руке – рече Јован Оливер омањој бледој девојчици, која је стајала по страни. Она дланом склони са чела прамен косе боје пепела, па узе кондир. Поглед својих крупних очију, тамних попут вечерњег неба, није скидала са витеза чијем се јунаштву дивила.

На средини пропланка, испред Стефана, био је разарт златом везен простирач, по коме је редуша Иконија поређала сребрни прибор и посуде са безброј ђаконија. Оливер се, бришући руке, врати трпези, као да су га прекинули у важном послу због ситнице. Пошто је опрао песак са дланова и лица, Душан му се придружи. Иконија принесе Стефану златни тањир са кога овај узе тек неколико залогаја.

– Беседи ми – рече Оливеру.

И док је витез потанко износио новости са двора краља Милутина, оца Стефановог, Душанове мисли одлуташе. Зашто је деда Милутин толико строг према свом сину? Зашто га је послао као таоца татарском кану Ногају? Зар је морао непослушност сина тако сурово да казни, прогна у Цариград и нареди да га, успут, у Скопљу, ослепе? Најзад, зашто је деди толико важно да Стефанова жена и деца таворе међу зидинама хладног дворца Андроникове кћерке Симониде? Све тегобе увећала је и болест Душановог млађег брата Душице, од рођења благог и нежног као душа, по чему је добио име. Данима и ноћима мајка Теодора бди над његовом постељом.

– Све ми се чини, Јоване Оливере, да те Милутин не шаље мени из неке љубави – рече Стефан пошто је саслушао витеза.

– За љубав не знам, али да брине о свима, то јамчим. Послао је два товара блага, да будете обезбеђени.

– Ах да, краљ је широке руке и кад кажњава и кад награђује – закључи Стефан замишљено.

Оливер скрену разговор на ратове које је Милутин успешно водио, на освојене земље и градове. Тек пред крај приче, спомену могућност Стефановог повратка у земљу.

– У то не верујем. С друге стране, већ смо три године овде. И Бог би нам досад опростио, а Милутин неће.

Уто се врати Звижд са ратницима. Стефан му препознаде корак, па рече:

– Балша, је ли готово?

– Јесте, мој господару.

Истог тренутка зачу се урлик из шуме и Звижд муњевито трже мач. То је било непотребно пошто из жбуна провири чупава глава стражара Вујице Чутурила:

– Нека нико не брине, све је у реду.

– Кад је у реду, што урлаш? – забрунда Балша Звижд.

– Уловио сам вуче.

Преко Стефановог озбиљног лица пређе благ осмех. Он је волео тог Вујицу, вечито спадало. У свакој ситуацији знао је да изведе какву шалу која би душу разгалила.

– Браво, јуначе! Како ухвати вучје штене?

– Поставио сам замку. Кад он, уместо меса, цап, мене за руку. Ево га још виси, не испушта.

Сви прснуше у смех.

– Да ми је знати ко кога улови – рече Стефан насмејан, што се ретко могло видети.

– То бисмо лако разрешили, само кад би ме пустио.
Ау, како гризе. Овако мало, а већ погано.

Стефан се опет осмехне кратко, па махне руком, што
је био знак за повратак у двор.



3.

Ко у цркву, ко њед црквом

ВИТЕЗ ЈОВАН ОЛИВЕР допутовао је у Цариград да обави два задатка: посети краљевог сина Стефана, кога је Милутин прогнао из Србије, а друго, да допрати краљицу Симониду која се ужелела тате Андроника II и маме Ирине. Она је на српски двор дошла још док је била девојчица, па је Милутин бринуо о њој као да му је кћи и чувао је попут зенице ока. А био је сигуран да, када пратњу повери Јовану Оливеру, који креће са четом оклопника и лаком коњицом, краљица ће путовати мирно и безбедно.

Витез је Симониду допратио до двора, али није желео да сврати. Он се већ дуго не појављује код цара Андроника, због старог неспоразума. Томе су највише допринеле непроверене приче и интриге. Славу витеза донели су му мач, храброст и поштење, а у борби са ружним речима остајао је немоћан.

Пошто се сместио код Стефана, после неколико дана, Оливер се упути у малу Цркву Светог духа, где је уговорио састанак са краљицом. Она, опет, није желела да свраћа на

двор код Стефана из само њој знаног разлога. Можда и зато што је дворец био њена лична својина, припао јој је још по рођењу, а није волела да тамо ико залази. Како било да било, Оливер је дошао на сусрет у пратњи Душана, који се, откако је витез стигао, није одвајао од њега.

Било је скоро подне и кроз велику куполу пробијали су се разнобојни сунчеви зраци. Њих двојица су једини посетиоци. Свештеник који им је отворио врата некуд се изгуби. Душан је заинтересовано загледао околу, а Оливер се препустио својим мислима. Онда се отворише бочна врата и у храм уђоше Ирина, византијска царица, и њена кћи.

Душан је тада први пут видео Симониду. Причало се да је веома строга, чак зла, да кињи послугу и да је била осорна према гостима на двору. Али по свему судећи, ништа од тога. Симонида је изгледала лепо и смерно. Крупне, смеђе очи, пружале су светао и искрен поглед. Округласто, бледо лице, одавало је унутрашњи мир док је са њега зрачила доброта. У целој њеној појави било је неке смирености, мада се није могао порећи утисак да је реч о особи која све држи у својим рукама. Сада је имала двадесет четири године и Душан се насмеши при помисли да му је она, у ствари, баба! У тренутку, прође му кроз свест цела прича...



4.

ПОСЛЕ ВЕЛИКИХ ПОБЕДА и освајања, краљ Милутин постајао је све одлучнији, прохтеви су му расли, градио је нове велике планове, који су се и остваривали. Тако је на ред дошло и Византијско царство, немоћно пред силном српском војском и још силнијим краљем што је предводи. Тада византијски цар Андроник II Палеолог позове Милутина на мир и понуди му савез. Српски краљ на челу својих витезова појавио се тога пролећа, под крај XIII века, у оклопу од чистог злата. Он прихвати Андроникову испружену руку, као и руку цареve сестре Јевдокије, удовице цара Јована из Трапезунта. Краљ и цар се лако договорише, све је било лепо сређено, све крену својим током, осим једног ситног детаља. Јевдокија неће ни да чује! Била је, каже, једном удата, доста јој је. Иако је знала да се царска не пориче, она је богме порече, па се у цик зоре баци на коња и побеже сину, на двор у Трапезунт.

Милутин је, у свом стилу, полудео! Зар њега, непобедивог војсковођу, освајача, најсјајнијег од свих Немањића,

да одбије тамо нека сестра цара Византије! Даће он њој Трапезунт! Одмах је наредио да војска поруши Цариград.

– Чекај мало, Милутине, немој одмах тако – преклињао га је Андроник II. – Па није ваљда Јевдокија једино женско створење на овоме свету.

– Никад ни била! – одсече Милутин. – Али је једина која се усудила да одбије мене!

– Можда постоји још какво решење.

Краљу севнуше очи кад му неко из пратње дошапну да је у цара кћер. Тога се досетио нико други до Врагољуб Чутурило, сјајан борац, али још веће спадало. Милутин у трену заборави с ким има посла, заборави да саветник много воли победу у борби, а још више да неког преведе жедног преко воде, макар то био и сам краљ.

– Има решења! – кликне Милутин. – Даћеш ми своју кћер, тако ћемо нас двојица постати много ближи!

Андроник II је занемео. Још није планирао да удаје кћерку. Није ни била за удају, јер мала Симонида имала је тек шест година.

Кад сазнаде за невестину младост, Милутин се трже и предложи Андронику да још мало размисли, додајући неколико уобичајених речи у циљу очувања пријатељства, затим се повуче, уз оправдање да се не осећа најбоље. А осећао је страشان бес. Тајно нареди да Чутури распале стотину батина по туру, што је било неизводљиво јер га нико није могао наћи. Чутурило, стриц данашњег Вујице, као да је у земљу пропао.

Сутрадан док је Милутин смишљао како да се извуче из свега, да можда каже како се не осећа добро, да хитно мора у нови поход или да се управо сетио како је већ ожењен, дође неиспавани Андроник II и саопшти да прихвата...

Земља Србија била је у неверици. Досадашња краљица Ана отерана је са двора, уместо ње краљ оснива забавиште. А онда Срби, који у духу традиције воле децу, угледавши анђеоско, недужно, племенито лице мале Симониде, прихватише је и заволеше. Није се могло десити да мала краљица нешто пожели а да јој то истог часа не буде испуњено. И деда-татамуж Милутин прихвати ту игру. Ма он се већ три пута женио, па му је строгих краљица било доста. У Симониди је нашао смисао свега лепог у животу, анђела освојеног на једном од ратничких похода...



5.

Ј Е ЛИ ТИ УДОБНО у моме дворцу? – упита Симонида Душана при сусрету у цркви.

– Понекад је хладно и помало мрачно – одговори он искрено.

– Ипак, лакше ти је него што је мени било. Имаш брата, тако да ниси сам.

Душан поћута мало па проговори равним гласом:

– Брат ми је болестан, не прија му ова клима.

– А тако, жао ми је. Ипак, мораш наћи себи друштво, мач ти неће бити довољан.

Разговор је био пријатан и Душан га не би прекидао, али примети да Ирина значајно шета погледом од Оливера до њега, скрећући пажњу како жели о нечему да прича насамо с витезом. И већ је овај хтео да заусте, кад Душан подиже десну руку у знак да разуме шта је посреди. Потом одмахне Симониди у знак поздрава па изађе из цркве.

– Ваљало би да поразговарамо о озбиљним стварима – рече Ирина потом.